

Пронікова Ірина

ORCID 0000-0001-6911-0433

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і методики викладання
історії та суспільних дисциплін,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна) E-mail: irinapronikova@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАТЬ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

У статті проаналізовано формування економічних знань у майбутніх учителів засобами інноваційних інструментів. Зазначено, що підприємливі та фінансово грамотні вчителі спроможні виховувати підприємців-новаторів, інвесторів, свідомих платників податків. Обґрунтовано значення отримання майбутніми вчителями економічних знань у закладах вищої освіти (ЗВО).

Мета і завдання. Схарактеризувати та окреслити інноваційні інструменти розвитку економічних знань, зокрема, підприємливості та формування фінансової грамотності у майбутніх учителів.

Методологія дослідження. У статті використано аналіз наукових джерел на філософському та загальнонауковому рівнях пізнання. Методологічною основою дослідження є системний підхід до аналізу, педагогічних досліджень з розвитку підприємливості у майбутніх учителів у закладах вищої освіти.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що систематизовано та обґрунтовано використання інтегрованого підходу до розвитку підприємливості та формування фінансової грамотності у майбутніх вчителів шляхом вивчення курсів економічного спрямування.

Проведене дослідження дозволяє зробити **висновок**, що розвиток підприємливості та формування фінансової грамотності у майбутніх учителів повинно розглядатися як важливий фактор їх професійної підготовки з використанням інноваційних інструментів. Визначаємо, що оволодіння майбутніми вчителями економічними знаннями є вагомим чинником їх професійного зростання і ресурсом викладацької практики. Знання та навички набуті майбутніми вчителями у ЗВО, є однаково необхідні та важливі як для них самих так і для учнів. Удосконалення викладання економічно-фінансових дисциплін має стати одним з пріоритетних напрямів у системі підготовки майбутніх учителів.

Ключові слова: інноваційні інструменти, заклад вищої освіти, розвиток підприємливості, формування фінансової грамотності, майбутній вчитель.

Постановка проблеми. Закон України «Про освіту» (2017) однією з ключових компетентностей визначає «підприємливість та фінансову грамотність». Вона визнана на рівні освітньої політики держави і знайшла втілення у змісті навчальних програм для системи загальної освіти. Згідно з новим змістом освіти, розвиток підприємливості і формування фінансової грамотності в учнів – це одна з наскрізних ліній кожного навчального предмета.

Важлива роль у формуванні економічних знань здобувачів освіти ЗЗСО належить вчителю. Вчитель, не маючи сучасних фінансових знань та навичок участі в підприємницькій діяльності, сам змушений вчитися. Це має стати одним із напрямів його особистісного та професійного розвитку. У процесі спільного з учнями навчання вчитель зможе здійснювати власне професійне вдосконалення, зокрема, розвиток фінансових компетентностей як споживача фінансових послуг [2, 28].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оволодіння економічними знаннями, розвитку підприємливості та формування фінансової грамотності у здобувачів освіти ЗВО та ЗЗСО знайшли відображення в дослідженнях відомих вітчизняних фахівців: І. Жорової, Н. Ничкало, І. Пронікової, Т. Смовженко, О. Романовського, І. Соркіна та інших. В них проаналізовано поняття «підприємливість», «фінансова грамотність», запропоновано шляхи посилення їх змісту та рівня викладання.

Мета і завдання. Схарактеризувати та окреслити інноваційні інструменти формування економічних знань у майбутніх учителів.

Результати дослідження. Закон України «Про освіту» (2017) однією з ключових компетентностей визначає «підприємливість та фінансову грамотність». Вона визнана на рівні освітньої політики держави і знайшла втілення у змісті навчальних програм для системи загальної освіти. Згідно з новим змістом

освіти, виховання підприємливості і розвиток фінансової грамотності в учнів – це одна з наскрізних ліній кожного навчального предмета. З метою реалізації наскрізної лінії «підприємливість та фінансова грамотність», вчитель повинен звіряти інформацію, яку він викладає, можна використати для розвитку підприємливості та підвищення рівня фінансової грамотності здобувачів освіти.

Випереджальною на цьому шляху є освіта. Впровадження економічної освіти і, зокрема, розвиток підприємництва та формування фінансової грамотності у здобувачів ЗЗСО, є тим каталізатором, який активізує новачі, сприяє ініціативі щодо вирішення соціальних проблем [2, 27].

Метою підприємницької освіти є розвиток відповідних компетентностей, які визнані на міжнародному рівні навичкою XXI століття. Основною характеристикою підприємницької компетентності є її трансверсальність, гнучкість та наскрізний характер щодо змісту освіти та діяльності людини.

Саме підприємливість являє собою здатність особи виконувати функцію агента змін у всіх формах суспільного життя, завдяки наявності у неї здібностей до інноваційної діяльності, яка спрямована на сталий розвиток суспільства. Підприємницькі вміння і навички є тим фактором, який здійснює перетворення економічних ресурсів у продукт, трансформацію новачі у інновації, а знань – у людський капітал. Формування «критичної маси» підприємливих осіб у суспільстві забезпечує надійний механізм ринкової стабільності та сприяє економічному зростанню.

Модернізація освітньої діяльності ЗЗСО та ЗВО передбачає, перш за все, забезпечення формування підприємливої людини – людини з інноваційним мисленням, здатної до інноваційної діяльності, що може забезпечити в Україні дослідницько-інноваційний тип прогресу і побудову суспільства знань.

Потреби суспільства актуалізують проблему підприємницької освіти в Україні. Вирішення поставлених завдань неможливе без відповідної підготовки вчителя. Підприємницька освіта ґрунтується на підприємливому вчителі, що визначено у Професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» та «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затвердженому наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736–20. У стандарті виокремлено підприємницьку компетентність як загальну компетентність вчителя, що забезпечує здатність до творчого пошуку й реалізації нових ідей, до самопрезентації та результатів своєї професійної діяльності; здатність до керування власним життям і кар'єрою.

Організація процесу формування підприємницької компетентності у майбутнього вчителя, на нашу думку, можлива в системі педагогічної освіти шляхом оновлення змісту та форм професійного навчання [2, 27].

Учитель має бути підготовленим до інтеграції підприємницьких тематик у навчальні предмети, зокрема і до впровадження підприємницької освіти в практику ЗЗСО. Але, до сьогодні, проблемою залишається дефіцит знань у майбутніх вчителів щодо підприємницької та фінансової сфер [3, 63].

Українське суспільство, яке проходить через випробування воєнного часу, який спричинив розвиток кризових явищ у соціальній, економічній та політичній сферах, демонструє обмежені можливості на фоні необмеженої кількості невирішених проблем соціальної сфери. Поштовхом до пошуку альтернативних шляхів вирішення соціальних проблем є інноваційні інструменти вирішення цих питань. Зокрема, заходи посилення та створення умов для започаткування і масштабування соціального підприємництва та впровадження його інклюзивних бізнес-моделей.

Інтегруючись до Європейського освітнього простору, з метою вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів, навчальним планом у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, в ННІ історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського, кафедрою педагогіки та методики викладання суспільних дисциплін передбачено з 2023–2024 навчального року впровадження навчальних предметів економічного спрямування. Зокрема, для студентів 3 курсу денної та заочної форми навчання викладається вибіркова дисципліна «Підприємливість та фінансова грамотність у школі», а для студентів магістратури другого року навчання вибіркова дисципліна «Фінансова грамотність у старшій школі».

Проаналізуємо їх зміст. Мета вибіркової дисципліни «Підприємливість та фінансова грамотність у школі» полягає в формуванні у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти компетентностей, що сприяють розвитку підприємливості та набуттю фінансової грамотності і забезпечують готовність до впровадження підприємницької освіти у практику закладів загальної середньої освіти.

Програма навчальної дисципліни складається з вступу і трьох змістових модулів: Основи фінансів та фінансової грамотності; Підприємливість і підприємництво: економічний і соціальний аспект; Впровадження підприємницької освіти у практику школи.

Завдання навчальної дисципліни: поглиблення знань з економіки, усвідомлення сутності та ролі підприємництва у політичному, економічному та соціальному житті суспільства; усвідомлення теоретичних і практичних аспектів управління фінансами необхідних для впровадження фінансових знань у практику школи; формування навичок інтеграції підприємницьких і фінансових знань у навчальні дисципліни шкільного курсу.

Вибіркову дисципліну «Фінансова грамотність у старшій школі» вивчають також студенти магістратури другого року навчання. *Мета дисципліни* полягає у формуванні у здобувачів освіти компетентностей, що сприяють розвитку фінансової грамотності та забезпечують готовність до впровадження фінансових знань у практику старшої школи ЗЗСО.

Завдання навчальної дисципліни: поглиблення знань з економіки, усвідомлення сутності та ролі фінансів і фінансових відносин у житті суспільства; усвідомлення теоретичних та практичних аспектів

управління фінансами необхідних для впровадження фінансових знань у практику старшої школи; формування навичок інтеграції фінансових знань у предмети шкільної програми.

Предметом вивчення є знання з особистих фінансів та методичні можливості їх застосування в освітньому процесі, зокрема, при викладанні історії та суспільних дисциплін (історія, громадянська освіта, правознавство) у закладах загальної середньої освіти.

Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів: Теоретичні основи фінансів та фінансової грамотності; Практика впровадження фінансової грамотності у освітній процес старшої школи.

Проаналізуємо змістову складову навчальних програм. Серед основних бар'єрів для розвитку інновацій в Україні є недостатній рівень необхідних знань і навичок для ведення підприємницької діяльності та недостатність інноваторів (осіб, які створюють нові або удосконалюють існуючі конкурентоздатні технології, продукти (продукцію) та/або послуги) презентаційних навичок, вмінь оцінки обсягів коштів, які вони можуть отримати від підприємства, що несе основні ризики під час впровадження новації.

Розв'язати проблему передбачається шляхом покращення якості освіти в спосіб наближення її до потреб глобального ринку та потреб у вчителів, здатних створювати, адаптувати та використовувати технологічні інновації, підтримки запровадження навчальних дисциплін з підприємництва та фінансової грамотності.

З метою активізації використання новацій є потреба забезпечити створення методичних матеріалів для навчальних дисциплін з підприємництва та інновацій, які б підвищували рівень обізнаності здобувачів освіти починаючи із ЗЗСО. Їх змістова складова повинна передбачати питання навчання основам створення власного бізнесу та фінансової грамотності. Для створення сприятливих умов щодо доведення новацій до комерційного використання, зокрема через розвиток стартапів, необхідно забезпечити підвищення рівня знань щодо академічного підприємництва та створення нових форм інноваційної інфраструктури [4, 190].

Забезпечити її повноцінну реалізацію можна шляхом вивчення курсів економічного спрямування та за рахунок інтегрованого підходу до навчання.

Для підготовки майбутніх учителів, здатних підняти рівень навчання здобувачів освіти ЗЗСО до сучасних вимог, необхідно враховувати декілька аспектів [5].

По-перше, навчальні програми та методи навчання повинні відповідати вимогам сучасного світу. Для цього необхідно постійно оновлювати та модернізувати зміст освіти, враховуючи зміни в технологіях та наукових дослідженнях. Крім того, необхідно використовувати сучасні методи навчання, такі як інтерактивні уроки, відеоуроки, онлайн-курси тощо.

По-друге, вчителі повинні мати достатні знання та практичний досвід для ефективної педагогічної діяльності. Вони повинні мати можливість постійного професійного удосконалення.

По-третє, необхідно створити умови для розвитку творчості та саморозвитку майбутніх вчителів. Для цього можна використовувати проекти, конкурси та інші форми активної роботи, що сприятимуть розвитку їх творчих та інтелектуальних здібностей. Крім того, важливо забезпечити майбутнім учителям можливість отримати практичний досвід у своїй професії. Наприклад, шляхом педагогічної практики та дуальної освіти, де вони матимуть можливість використовувати отримані знання та вміння на практиці [5].

Наведені приклади свідчать, що розвиток підприємливості і формування фінансової грамотності у здобувачів освіти в ЗЗСО та майбутніх учителів у ЗВО є однією з актуальних проблем. Її вирішення сприятиме більш ефективному функціонуванню вітчизняної економіки.

Погоджуємося з Гордоном Брауном, який під час перебування на посаді міністра фінансів Великої Британії на початку XXI століття, говорячи про культуру підприємництва справедливо зазначав, що «нам потрібно все зробити для того, щоб кожен чув про бізнес і підприємливість в школі. Кожен учитель повинен говорити про достоїнства і потенціал бізнесу та підприємництва» [1, 17].

Ключова роль у забезпеченні інноваційного розвитку українського суспільства належить освіті, тому що в ній формується інноваційна людина, інноваційний людський капітал. Для підготовки вчителів, спроможних забезпечити достатній рівень набуття економічних знань здобувачами освіти у ЗЗСО відповідно сучасним вимогам, необхідно зважати на деякі важливі умови. Зокрема, навчальні програми мають відповідати вимогам реального життя; вчителі мають володіти достатнім рівнем знань та відповідним практичним досвідом для якісного викладання матеріалу; освітнє середовище має сприяти розвитку творчості, саморозвитку та самовдосконаленню майбутніх вчителів.

Висновки. Доведено, що розвиток підприємливості та формування фінансової компетентності у майбутніх учителів повинно розглядатися як важливий фактор їх професійної підготовки. Визначаємо, що оволодіння ними економічними знаннями є вагомим чинником їх професійного зростання і ресурсом викладацької практики. Знання та навички, набуті майбутніми вчителями у ЗВО є однаково необхідні та важливі як для них самих так і для учнів. Тільки фінансово грамотні та компетентні вчителі спроможні виховувати підприємців-новаторів, інвесторів, свідомих платників податків і успішних фінансово грамотних громадян. Удосконалення викладання економічно-фінансових дисциплін має стати одним з пріоритетних напрямів у системі підготовки майбутніх учителів.

References

1. Baron, R. A. Psychological perspectives on entrepreneurship: cognitive and social factors in entrepreneurs success. *Current Directions in Psychological Science*. 2000. №1. Vol. 9. P. 15–18.
2. Pronikova, Iryna. Modernization of School Economic Education Ideas in Ukraine between 2012 and 2017 years. *European Applied Sciences*, № 4. Stuttgart (Germany): ORT Publishing, 2018. p.p. 27–29.
3. Пронікова І. В. Економічні знання в системі підготовки майбутніх вчителів. *Formation of competitiveness of educators and psychologists in the context of European integration*. Riga, the Republik of Latvia. 2024. P.62–65.
Pronikova, I. V. (2024). Ekonomichni znannya u systemi pidhotovky maybutnikh vchyteliv [Economic knowledge in the system of training future teachers]. *Formation of competitiveness of educators and psychologists in the context of European integration*. Ryha, Latviyska Respublika. 62–65. [in Ukrainian].
4. Пронікова І. В. Фінансова грамотність як складова економічного виховання учнівської молоді. *Наукові записки Малої академії наук України: зб. наук. праць. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 9. С.188–194.
Pronikova, I. V. (2017). Finansova hramotnist yak skladova ekonomichnoho vykhovannya uchnivskoyi molodi [Financial literacy as a component of the economic education of young students]. *Naukovi zapysky Maloyi akademiyi nauk Ukrayiny: zb. nauk. prats. Seriya: Pedagogichni nauky – Scientific Notes of the Minor Academy of Sciences of Ukraine*. 9. 188–194. [in Ukrainian].
5. Радзішевська Д. В. Підвищення фінансової грамотності населення України як один із пріоритетів державної політики на сучасному етапі. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Radzishevaska.pdf> (дата звернення 11.03.2024).
Radzishvskaya, D. V. Pidvyshchennya finansovoyi hramotnosti naseleण्या Ukrayiny yak odyń iz priorytetiv derzhavnoyi polityky na suchasnomu etapi [Improving the financial literacy of the population as one of the priorities of state policy at the present stage]. Retrieved from: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Radzishevaska.pdf> [in Ukrainian].

Pronikova I.

ORCID 0000-0001-6911-0433

PhD in Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Pedagogy
and Methods of Teaching History and Social Sciences,
Т. Н. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: irinapronikova@gmail.com

FORMATION OF ECONOMIC KNOWLEDGE IN FUTURE TEACHERS BY MEANS OF INNOVATIVE TOOLS

The article analyzes the formation of economic knowledge among future teachers using innovative tools. It is noted that enterprising and financially literate teachers can educate innovative entrepreneurs, investors, and conscious taxpayers. The importance of future teachers obtaining economic knowledge in higher educational institutions is substantiated.

Goals and objectives. *To characterize and identify innovative tools for developing economic knowledge, in particular, entrepreneurship and developing financial literacy among future teachers. Research methodology. The article uses an analysis of scientific sources at the philosophical and general scientific levels of knowledge.*

The methodological basis *of the study is a systematic approach to analysis and pedagogical research on the development of entrepreneurship among future teachers in higher education institutions.*

The scientific novelty of the results *obtained lies in the fact that the use of an integrated approach to the development of entrepreneurship and the formation of financial literacy among future teachers by studying courses in economics is systematized and justified. The conducted research allows us to conclude that the development of entrepreneurship and the formation of financial literacy among future teachers should be considered as an important factor in their professional training using innovative tools. We determine that future teachers' mastery of economic knowledge is a significant factor in their professional growth and a resource for teaching practice. The knowledge and skills acquired by future teachers in the Western Educational Institution are equally necessary and important for both themselves and their students. Improving the teaching of economic and financial disciplines should become one of the priorities in the system of training future teachers.*

Keywords: *innovative tools, institution of higher education, development of entrepreneurship, formation of financial literacy, future teacher.*

Стаття надійшла до редакції 13.03.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Янченко Т. В.